

Ποιο είναι το μέλλον της κυπριακής οικονομίας;

Ο πανεπιστημιακός Μ. Δικαϊάκος αναζητεί προοπτική μέσα από τον προσανατολισμό προς την καινοτομία και τις τεχνολογίες. >>20

Του Μ. Δικαϊάκου

Υπάρχει προοπτική για τον καινοτομικό προσανατολισμό της κυπριακής οικονομίας;

Οι επιδόσεις του δημόσιου τομέα στην Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη (ΕΤΑ) φθίνουν κατά τα τελευταία χρόνια

Πρόσφατη μελέτη της Deutsche Bank και του Πανεπιστημίου Goethe της Φρανκφούρτης για την ελληνική οικονομία, η οποία προβλήθηκε από την εφημερίδα «Τα Νέα» (29/5/2012), κατέδειξε την ανάπτυξη της καινοτομίας ως την πιο ελπιδοφόρα κατεύθυνση για την ανάταξη της ελληνικής οικονομίας. Οι διαπιστώσεις της μελέτης αυτής συμβαδίζουν με τις πρακτικές που ακολουθούν εσχάτως πολλές ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίες αποσκοπούν στον καινοτομικό αναπροσανατολισμό των οικονομιών τους με πρότυπο την καλιφορνέζικη Silicon Valley (βλ. άρθρο μας με τίτλο «Μια ανασκόπηση διεθνών πρακτικών για τη στήριξη της Καινοτομίας», Φιλελεύθερος, 6 Μαΐου 2012).

Η σημερινή δύσκολη οικονομική πραγματικότητα στην Κύπρο επιτάσσει να προβούμε σε ανάλογους προβληματισμούς για την πορεία και το μέλλον της κυπριακής οικονομίας. Είναι πλέον προφανές σε κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο ότι η έξοδος από την επερχόμενη οικονομική κρίση (η πολύφερνη «ανάπτυξη») δεν μπορεί να προέλθει από το οικονομικό μοντέλο των δεκαετιών 1970-1990, ούτε να υποστηριχθεί από μια δημόσια διοίκηση που λειτουργεί με διαδικασίες, νοσηρότητα και αντανάκλαστικά του 1960, ούτε να βασισθεί σε μια κρατικοστραφή επιχειρηματικότητα.

Ωστόσο, η προσπάθεια μεταφοράς του «καινοτομικού οικοσυστήματος» της Silicon Valley σε μια χώρα σαν την Κύπρο, χωρίς ιδιαίτερη παράδοση στην έρευνα, τις επιστήμες και την τεχνολογική ανάπτυξη, ευλόγως μπορεί να θεωρηθεί ως μια πρόταση ανεδαφική. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα αν έχει νόημα να προσανατολισθεί η κυπριακή οικονομία στην καινοτομία, ώστε να προσελκύσει δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας και καλά αμειβόμενες θέσεις ερ-

γασίας, οι οποίες με τη σειρά τους φέρνουν στην οικονομία υψηλό κύκλο παρελκόμενων εργασιών. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν είναι ούτε προφανής ούτε απλή και ξεφεύγει από τα όρια του παρόντος άρθρου. Ωστόσο, αξίζει να λάβουμε υπόψη μας ορισμένες παραμέτρους σε έναν αρχικό προβληματισμό.

Το Μέτρο του Επιθυμητού: Καταρχάς, πρέπει να αποφασίσουμε πού επιθυμούμε να βρεθούμε ως κοινωνία σε 5 ή 10 χρόνια από τώρα. Πρέπει να αντιληφθούμε ότι το σημερινό επίπεδο διαβίωσης δεν μας το εγγυάται κανείς άλλος παρά μόνο το μέτρο των δυνατοτήτων μας να ανταποκριθούμε στις προκλήσεις των καιρών. Οφείλουμε να καταλήξουμε στους επιθυμητούς δείκτες ευημερίας, απασχόλησης, οικονομικής ανάπτυξης. Κι όταν καταλήξουμε στους δείκτες αυτούς, πρέπει να αναρωτηθούμε πώς μπορούμε να τους επιτύχουμε σε ένα παγκοσμιοποιημένο, έντονα ανταγωνιστικό και απρόβλεπτο περιβάλλον, λαμβάνοντας αποφάσεις και δράσεις με τους ρυθμούς που επιβάλλει η πραγματικότητα και όχι η πολιτική του «βλέποντας και κάνοντας» και τα συμφέροντα ή οι έξεις των εγχώριων κομματικών, γραφειοκρατικών και συντεχνιακών κατεστημένων.

Η Εθνική Στρατηγική: Στην εμπεριστατωμένη έκθεση του Γραφείου Προγραμματισμού της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία τιτλοφορείται «Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρύθμισης 2020» και έχει κατατεθεί στην Ε.Ε. ως μέρος της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020 για την Ευφυή, Αειφόρο και Άνευ Αποκλεισμών Ανάπτυξη», αναγνωρίζεται ο πρωταγωνιστικός ρόλος της καινοτομίας στην οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση και γίνεται αναφορά σε περίγραμμα μέτρων για την τόνωση της Καινοτομίας. Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι: α) Οι προσπάθειες μείωσης του δημοσιονομικού ελλείμματος το 2010 και 2011 έχουν «αρνητικό αντίκτυπο στον εθνικό προϋπολογισμό για την Έρευνα και την Τεχνολογική Ανάπτυξη» με συνέπεια την «πιθανότατη καθυστέρηση στην υλοποίηση προβλεπόμενων μέτρων (ενίσχυσης της

Καινοτομίας) για τουλάχιστον δύο χρόνια». β) Ο ρυθμός αύξησης των δράσεων των ερευνητικών ιδρυμάτων (ιδία του Παν/μιου Κύπρου, το οποίο συγκεντρώνει το 80% των ερευνητικών δραστηριοτήτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) μετά το 2008 έχει

περιορισθεί, γεγονός που «θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως ένδειξη ότι οι βασικοί ερευνητικοί οργανισμοί πλησιάζουν στο μέγιστο της αξιοποίησης του ερευνητικού τους δυναμικού». γ) Οι επιδόσεις του δημόσιου τομέα στην Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη (ΕΤΑ) φθίνουν κατά τα τελευταία χρόνια (από το 36% των ακαθάριστων εγχώριων δαπανών σε ΕΤΑ το 2004 στο 23% το 2008), προφανώς ως συνέπεια της εξόφθαλμης ασυμβατότητας των απηρχαιωμένων και αργοκίνητων διοικητικών διαδικασιών της Δημόσιας Υπηρεσίας με τη φύση του ερευνητικού έργου, της πλειάδας αντικινήτρων που θέτουν οι διαδικασίες αυτές στη συμμετοχή Τμημάτων και λειτουργιών σε ερευνητικές δράσεις αλλά και της απουσίας συγκεκριμένης στρατηγικής για προώθηση της Καινοτομίας στον δημόσιο τομέα.

Είναι πλέον δεδομένο ότι μετά τις βαρύτερες περικοπές των προϋπολογισμών των κύριων φορέων χρηματοδότησης και διεξαγωγής έρευνας για το 2012, οι πραγματικές προτεραιότητες της Κυπριακής Δημοκρατίας βαίνουν ακριβώς στην αντίθετη κατεύθυνση από τις εισηγήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τις πολιτικές ανταγωνιστικών χωρών, τις οποίες αναφέραμε σε προηγούμενα άρθρα (Φιλελεύθερος 22/4 και 6/5). Αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμα και ο στόχος που τίθεται στο Εθνικό Μεταρρυθμιστικό Πρόγραμμα 2020 για αύξηση των δαπανών για την ΕΤΑ στο 0,5% του ΑΕΠ το 2020 από 0,42% το 2008, διατηρεί την Κύπρο καθηλωμένη σε μια από τις τελευταίες θέσεις στην Ε.Ε. ως προς τις δημόσιες δαπάνες σε ΕΤΑ. Επίσης, παρά το γεγονός ότι στο Στρατηγικό Πρόγραμμα του Γραφείου Προγραμματισμού αναγνωρίζεται η επιτυχία του τομέα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) σε ερευνητικές και καινοτομικές δραστηριότητες, το προσφάτως εγκριθέν θεματικό εθνικό στρατηγικό πρόγραμμα για τις ΤΠΕ («Ψηφιακή Στρατηγική της Κύπρου») προκρίνει ένα μεγάλο εύ-

ρος δράσεων χωρίς συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα, ιεράρχηση στόχων, αναλύσεις κόστους-οφέλους, επαρκή εξειδίκευση και δέσμευση κονδυλίων. Απουσιάζουν επίσης συγκεκριμένες δεσμεύσεις για πραγματοποίηση επενδύσεων, θεσμικών αλλαγών και νομοθετικών ρυθμίσεων, οι οποίες θα εκσυγχρονίσουν το κανονιστικό πλαίσιο σε θέματα Καινοτομίας και θα ενθαρρύνουν τις συνέργειες ερευνητικών φορέων και βιομηχανίας και την υιοθέτηση καινοτομικών πρακτικών στην Οικονομία. Απουσιάζει το όραμα μιας Κύπρου που διεκδικεί να παραμείνει ένα διεθνώς ανταγωνιστικό κέντρο παροχής υπηρεσιών στην ψηφιακή εποχή. Επομένως, ακόμα και αν όλες οι δράσεις της Ψηφιακής Στρατηγικής χρηματοδοτηθούν εγκαίρως και πραγματοποιηθούν με επιτυχία, δεν αναμένεται να καλύ-

ψει η Κύπρος το χάσμα που τη χωρίζει από τους βασικούς ανταγωνιστές της στην Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την Ασία. Επίσης, είναι αμφιλεγόμενο αν μέχρι το 2020, χωρίς νέο, συνεκτικό όραμα και τολμηρές/στοχευμένες δράσεις, η Κύπρος θα μπορέσει να προσελκύσει ξένες επενδύσεις σε ΤΠΕ, να πετύχει περαιτέρω ανάπτυξη των εξαγωγών προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ και να ενισχύσει τη διεθνή ανταγωνιστικότητα των κυπριακών επιχειρήσεων, ώστε να υπάρξει μια ουσιαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων της ανεργίας, του ελλειμματικού ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών κ.λπ. Ίσως μια φιλόδοξη, εξωστρεφής και κοστολογημένη στρατηγική, με προσδιορισμένους χρονικούς στόχους, επιχειρηματικά ανταποδοτικές δράσεις και στοχευμένη αξιοποίηση του υπάρχοντος ανταγωνιστικού ερευνητικού δυναμικού και των υψηλού επιπέδου υποδομών επιχειρηματικής στήριξης (Κυπριακή Αρχή Προώθησης Επενδύσεων, λογιστικοί και νομικοί οίκοι, τράπεζες κ.λπ.), να έφερνε πιο χειροπιαστά αποτελέσματα.

Η Διεθνοποίηση της Καινοτομίας στην Εποχή της

Παγκοσμιοποίησης: Το καινοτομικό οικοσύστημα της Silicon Valley αναγνωρίζει πλέον τις μεγάλες, ανεκμετάλλευτες δυνατότητες που υπάρχουν στο ανθρώπινο δυναμικό τρίτων χωρών. Γι' αυτό το λόγο, εκκολαπήρια επιχειρήσεων και επενδυτές νέων τεχνολογιών αναζητούν ταλέντο, ιδέες και αριστεία έξω από τα μεγάλα τεχνολογικά κέντρα. Μεγάλες εταιρείες όπως η Google, η Intel, η IBM και η Microsoft ιδρύουν ερευνητικά παραρτήματα ανά τον κόσμο, ενώ εκκολαπήρια και ομάδες επενδυτών, όπως το FoundersForum και το Plug-and-Play Technology Center εγκαθίστανται στην Ισπανία, την Ινδία, την Αίγυπτο και συνεργάζονται με Πανεπιστήμια στην Τσεχία, την Εσθονία και τη Σλοβακία. Το παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον και το Διαδίκτυο δεν διευκολύνουν μόνο τη διακίνηση κεφαλαίων αλλά και την αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού σε περιοχές απομακρυσμένες από τα μεγάλα τεχνολογικά κέντρα.

Παρά το γεγονός ότι η Κυπριακή Δημοκρατία σύναψε σχετικά νωρίς συμφωνίες συνεργασίας με τεχνολογικούς και ερευνητικούς κολοσσούς, της σύναψης των συμφωνιών αυτών δεν προηγήθηκε ουσιαστική διαβούλευση με τους αρμόδιους ερευνητικούς φορείς της Κύπρου. Οι συμφωνίες αυτές παρέμειναν ανενεργές και δεν παρήγαγαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Ωστόσο, η ανάγκη επιδίωξης στρατηγικών συμμαχιών παραμένει επιτακτική. Η μορφή που μπορεί να λάβουν τέτοιες συμμαχίες και ο τρόπος με τον οποίο θα επιτευχθούν πρέπει να είναι προϊόν ουσιαστικής διαβούλευσης μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων της Πολιτείας (κυβέρνηση, νομοθετική εξουσία), των ερευνητικών ιδρυμάτων και του ιδιωτικού τομέα, με ταυτόχρονη αξιοποίηση του άριστου ερευνητικού και επιχειρηματικού δυναμικού της Ομογένειας.

** Ο Μ. Δικαϊάκος είναι Πρόεδρος του Τμήματος Πληροφορικής στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.*

Η καινοτομία αφορά όλους

Η ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ δεν αφορά μόνο στην παραγωγή νέων τεχνολογιών αιχμής αλλά αποτελεί επιτακτική ανάγκη και σε παραδοσιακούς τομείς της οικονομίας. Αφορά στην επινόηση επιχειρηματικών μοντέλων προσαρμοσμένων με τις σύγχρονες ανάγκες και τον διεθνή ανταγωνισμό, στην ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών για την επίτευξη υψηλής παραγωγικότητας, στην ύπαρξη σύγχρονου νομοθετικού πλαισίου για την επιχειρηματικότητα, στην επιδίωξη συνεργειών σε διεθνές περιβάλλον και στην εμπέδωση κουλτούρας αποδοχής νέων ιδεών και ουσιαστικού εκσυγχρονισμού. Για παράδειγμα, καινοτομικές προσεγγίσεις

βοήθησαν το Ισραήλ να επιτυγχάνει εξαιρετικές στρεμματικές αποδόσεις στη γεωργική του παραγωγή. Σε καινοτομικές προσεγγίσεις καταφεύγουν η Ισλανδία και η Ιαπωνία για να ενισχύσουν τον χειμαζόμενο τουρισμό τους.

Το Εθνικό Μεταρρυθμιστικό Πρόγραμμα 2020 αναγνωρίζει ως προτεραιότητα την επιδίωξη Καινοτομιών σε παραδοσιακούς τομείς της Κυπριακής Οικονομίας, ιδιαιτέρως μέσω της υιοθέτησης των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών. Για να μπορέσουν όμως οι κυπριακές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις και ο Δημόσιος Τομέας να εμπλακούν σε δράσεις μεταφοράς τεχνολογίας από τους ερευνητικούς φορείς της Κύπρου ή του εξωτερικού, χρειάζεται ένα σύγχρονο και ευέλικτο θεσμικό πλαίσιο κινήτρων, διαδικασιών και μηχανισμών αξιολόγησης.

Εκκολαπτήρια νέων επιχειρήσεων

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ είναι και η εξέλιξη των κυπριακών εκκολαπτηρίων νέων επιχειρήσεων, τα οποία λειτούργησαν με κρατική συγχρηματοδότηση: η προσπάθεια δημιουργίας εκκολαπτηρίου ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '90. Το σχετικό νομοθετικό έργο ολοκληρώθηκε ύστερα από αρκετά χρόνια και το 2003 έγινε η σύσταση τεσσάρων εκκολαπτηρίων από το Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας. Θα ήταν ίσως προτιμότερο να είχε συσταθεί ένα μόνο εκκολαπτήριο, στο οποίο θα συγκεντρώνονταν περισσότεροι πόροι, ισχυρότερη εμπειρογνώμοσύνη και μεγαλύτερο εύρος δραστηριοτήτων. Μετά από πάροδο δεκαετίας, η θεσμική διασύνδεση του πιο επιτυχημένου εκ των εκκολαπτηρίων με τον μεγαλύτερο ερευνητικό οργανισμό της χώρας - πρακτική εγκεκριμένη από το ΥΕΒ και συμβατή με τη διεθνή εμπειρία- καταγγέλθηκε ως δήθεν σκάνδαλο και η όλη προσπάθεια διεσύρθη. Στη συνέχεια, η αξιολόγηση του έργου των εκκολαπτηρίων και η αξιοποίηση της συσσωρευμένης πλέον εμπειρίας για τον ανασχεδιασμό του πλαισίου αξιοποίησης ερευνητικών αποτελεσμάτων, παραπέμφθηκαν

στις ελληνικές καλένδες. Για να έχουμε ένα μέτρο της αβελτηρίας μας, αρκεί να αναφέρουμε ότι στην Ελλάδα της κρίσης, η υπηρεσιακή κυβέρνηση προχωρά στη σύσταση Ταμείου Καινοτομίας για την ενίσχυση επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας με εθνική συγχρηματοδότηση, σε «ολοκλήρωση του σχεδιασμού και της διαβούλευσης για το Ταμείο Επιχειρηματικών Κεφαλαίων (venture capital), που είχαν ανακοινωθεί από το Υπουργείο Παιδείας τον Ιανουάριο 2012» (εφημερίδα «Ναυτεμπορική», 15/6/2012).

Είναι λοιπόν φανερό ότι η διασπορά των αρμοδιοτήτων για την ερευνητική πολιτική, τη χρηματοδότηση της έρευνας και τη στήριξη της Καινοτομίας, σε διαφορετικά υπουργεία, κυβερνητικές υπηρεσίες και φορείς, και η απουσία Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για την Επιστήμη και την Τεχνολογία, δεν υποβοηθούν τον αναγκαίο στρατηγικό σχεδιασμό και τη δημόσια διαβούλευση για την ενορχήστρωση των εθνικών προσπαθειών στην ΕΤΑ, αλλά οδηγούν σε ατέρμονες διαδικασίες, ασυντόνιστες πρωτοβουλίες και ισχνά αποτελέσματα.

Η Κύπρος στη 14η θέση στην ΕΕ

Την τελευταία εικοσαετία, η Κυπριακή Δημοκρατία έχει πραγματοποιήσει αξιόλογες επενδύσεις για να ενισχύσει την καινοτομική της υποδομή. Εκ του μηδενός, ιδρύθηκε ερευνητικό πανεπιστήμιο διεθνών προδιαγραφών, το οποίο συγκεντρώνει στις μέρες μας το 80% των ερευνητικών δραστηριοτήτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. • Συστάθηκε και λειτούργησε εθνικός οργανισμός χρηματοδότησης της Έρευνας. • Δημιουργήθηκαν εκκολαπτήρια επιχειρήσεων, ερευνητικά κέντρα, διαγωνισμοί επιχειρηματικότητας. • Διευρύνθηκε ο χώρος της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Υπήρξαν αποτελέσματα όλων αυτών των δράσεων; Παρά την επικράτηση μηδενιστικών και απαξιωτικών απόψεων στο δημόσιο λόγο, στατιστικές και μετρήσιμα στοιχεία διεθνών οργανισμών καταδεικνύουν ότι η Κύπρος κατατάσσεται ως 14η στους 27 της Ε.Ε. από πλευράς Καινοτομίας (βλ. Innovation Union Scoreboard 2011) ενώ έχει επιτύχει εντυπωσιακούς δείκτες στη συμμετοχή της στη διεθνή επιστημονική παραγωγή και τον ευρωπαϊκό χώρο έρευνας, εμφανίζοντας υψηλούς δείκτες παραγωγικότητας ανά ερευνητή. Βασιζόμενος και στην προσωπική μου εμπειρία, τουλάχιστον από το χώρο των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, μπορώ να ισχυρισθώ ότι δίχως τις προσπάθειες αυτές, η ανταγωνιστικότητα της Κύπρου θα ήταν χαμηλότερη και η σημερινή οικονομική κρίση πολύ χειρότερη. Θα μπορούσαμε να είχαμε καλύτερα αποτελέσματα και καλύτερες προοπτικές; Η απάντηση είναι καταφατική, αρκεί να μην είχαν γίνει σοβαρά λάθη στο παρελθόν, τα οποία συνεχίζονται και επιτείνονται στο παρόν. Το σημαντικότερο λάθος υπήρξε η αδυναμία προσήλωσης σε βάθος χρόνου σε μια σταθερή στρατηγική προσανατολισμένη στην αριστεία και τη διεθνή ανταγωνιστικότητα. Αντί να επιμένουμε στη δημιουργία και ενίσχυση άριστων εκπαιδευτικών, ερευνητικών υποδομών και κινήτρων προώθησης της καινοτομικής επιχειρηματικότητας, με βάση διεθνή πρότυπα και πρακτικές, δίνουμε προτεραιότητα σε πληθωριστικές πρακτικές, διασπώντας πόρους και δυνάμεις. Η αντιμετώπιση του σφάλματος αυτού προϋποθέτει τη δημιουργία και συστηματική λειτουργία θεσμών που θα μπορέσουν να χαράξουν πραγματικά εθνική επιστημονική και τεχνολογική πολιτική, να διαθέσουν πόρους, να συντονίσουν κυβερνητικούς φορείς και να αξιολογήσουν προσπάθειες.

Πρέπει να αντιληφθούμε ότι το σημερινό επίπεδο διαβίωσης δεν μας το εγγυάται κανείς άλλος παρά μόνο το μέτρο των δυνατοτήτων μας να ανταποκριθούμε στις προκλήσεις των καιρών.

Απουσιάζει το όραμα μιας Κύπρου που διεκδικεί να παραμείνει ένα διεθνώς ανταγωνιστικό κέντρο παροχής υπηρεσιών στην ψηφιακή εποχή.